

Izvještaj s ICARUS BoostDigiCulture seminara „Usavršavanje stručnjaka u kulturi i baštini u području digitalne pismenosti i vještina”, 27. studenoga 2023., Zagreb

U Sveučilišnom računarskom centru (SRCE) 27. studenoga 2023. održan je nacionalni seminar Erasmus+ BDC projekta koji se bavi unapređenjem kapaciteta baštinskih stručnjaka u implementaciji digitalne kulture i alata u svakodnevnom radu. Na seminaru su predstavljene različite aktivnosti vezane uz digitalnu transformaciju kulturne baštine, tj. resursa, znanja i vještina koji se koriste u AKM zajednici.

ICARUS Hrvatska, organizator ovog seminara, neprofitna je udruga posvećena istraživanju povijesnoga nasljeđa, promicanju dostupnosti arhivskih izvora putem suvremenih tehnologija i razvoju međuinstitucijske i međunarodne suradnje na području kulturne, znanstvene i stručne djelatnost. Aktivnosti udruge ICARUS Hrvatska usmjerene su na projekte i javne programe – portale i platforme, radiionice, predavanja i stručne skupove vezane uz promicanje povijesnih i kulturnih istraživanja, otvorenost arhiva i dostupnost pisane baštine, predstavljanje međunarodnih arhivskih i baštinskih projekata i inicijativa te povezivanje s međunarodnom stručnom zajednicom.

Seminar je otvoren u 9:30 sati. Okupio je stručnjake iz područja arhivistike, muzeologije, knjižnica, informacijsko-komunikacijskih tehnologija, lingvistike, umjetne inteligencije. Pozdravne riječi uputila je doc. dr. sc. Sandra Kučina Softić, pomoćnica ravnatelja centra SRCE-a i predstojnica Sektora za obrazovne programe i tehnologije u obrazovanju pri navedenoj instituciji. Ona je naglasila kako se ovaj seminar održava na pravom mjestu jer upravo je SRCE jedna od institucija u Hrvatskoj, ali i šire, koja prednjači u obrazovanju i usavršavanju stručnjaka raznih domena u infomatičnoj tehnologiji. U nastavku pozdravnoga dijela, u vrlo dobro posjećenoj dvorani u SRCE-u, obratila se i predsjednica udruge doc. dr. sc. Vlatka Lemić koja je naglasila značaj udruge ICARUS Hrvatska i prisjetila se vremena kada je osnivala udrugu 2007. godine, a kada je bilo donekle iznenađujuće spajati baštinski sektor s digitalnim tehnologijama, no pokazalo se da je pristup bio vizionarski jer danas ne možemo razdvojiti informacijsko-komunikacijske digitalne tehnologije od svakodnevnoga rada u arhivima, knjižnicama i muzejima.

Seminar je tematski bio podijeljen u dva dijela. U prvom dijelu govorilo se općenito o baštinskom sektoru i digitalnim tehnologijama. Prvo predavanje održala je dr. sc. Ana Vukadin iz udruge ICARUS Hrvatska. Ona je predstavila koncept i vremenski slijed projekta BoostDigiCulture i podsjetila prisutne kako je projekt započeo sastankom partnera iz šest država (Hrvatska, Njemačka, Portugal, Italija, Grčka i Cipar). Naglašeno je kako je upravo ICARUS Hrvatska bio predstavnik

među partnerima koji je direktno uključen u rad baštinskih institucija, dok su ostali partneri uglavnom bile udruge koje su pokrivala razne društvene, inkluzijske i ostale sfere života. Prva faza projekta tijekom ljeta 2022. godine podrazumijevala je formiranje fokusnih grupa i *online* intervju s djelatnicima AKM ustanova (arhiva, knjižnica, muzeja i galerija) radi boljeg uvida u utjecaj digitalne transformacije i razinu digitalnih vještina i interesa djelatnika. Nakon rezultata te faze projekta izrađen je PDP – profil digitalnih kompetencija. Glavni cilj PDP-a bio je da posluži kao polazište za razvoj Alata za samoprocjenu koji će korisnicima platforme BoostDigiCulture pomoći u procjeni vlastitih kompetencija i odabiru odgovarajućih videotečajeva. Alat za samoprocjenu je u formi ankete i u tri tematske cjeline (informatijska i podatkovna pismenost, komunikacija i suradnja, stvaranje digitalnog sadržaja) pružao mogućnost baštinskim djelatnicima da sami ocijene i procijene svoje digitalne vještine. Posljednja faza projekta, kako kaže Vukadin, uključivala je kreiranje više od trideset desetominutnih videouradaka koji bi, prema iskazanom interesu djelatnika, dali osnovne naputke u obliku formata mikroučenja o zadanoj temi. Tematske cjeline pratile su iste one grupe vještina koje su spomenute pri razvoju Alata za samoprocjenu. Na kraju ovoga zanimljivog izlaganja o naslovnom projektu seminara – BoostDigiCulture, posjetitelji seminara mogli su premijerno vidjeti i jedan od kratkih videotutorijala te su iz prve ruke svjedočili o kakvom se formatu e-učenja radi.

Nakon toga prisutnima se obratio prof. dr. sc. Hrvoje Stančić s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koji je prisutnima objasnio utjecaj modernih tehnologija na baštinske djelatnike u predavanju pod naslovom *Kako suvremene disruptivne tehnologije utječu na baštinski sektor*. U uvodu je pojasnio pojam disruptivne tehnologije kao nove tehnologije koja ima ograničen broj korisnika zbog čega još nije postala ustaljenom praksom. Kao disruptivne tehnologije navedene su virtualna stvarnost¹, proširena stvarnost², tehnologija ulančanih blokova³, umjetna inteligencija⁴, upošljavanje mase⁵ i igrifikacija⁶. Nakon elaboracije o svakom od navedenih pojmova Stančić zaključuje kako se ovakvih tehnologija ne treba bojati iako dovode do narušavanja nekih od ustaljenih praksi u baštinskom sektoru jer disruptivne tehnologije zapravo olakšavaju pojedincima obavljanje njihovih poslova, pogotovo kada je riječ o repetitivnim radnjama ili o zadacima koji pojedincima oduzimaju iznimno mnogo vremena.

1 Engl. *Virtual reality*

2 Engl. *Augmented reality*

3 Engl. *blockchain*

4 Engl. *Artificial intelligence*

5 Engl. *crowdsourcing*

6 Engl. *gamefication*

Doc. dr. sc. Benedikt Perak s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci govorio je o temi *Upotreba umjetne inteligencije i velikih jezičnih modela u baštinskim ustanovama*. Perak je u svom karakterističnom i nadahnutom obraćanju objasnio tematiku te predstavio dvije aplikacije temeljene na platformi ChatGPT-4. Prva aplikacija koristeći pretvorbu glasa u tekst od zvučnog zapisa radioemisija „Mantinijada Hrvatskog primorja“⁷ automatski stvara sažetke o emisiji te kreira najbitnije metapodatke. Druga aplikacija uz pomoć spomenute platforme ChatGPT-4 stvara baštinskog asistenta baziranoga na umjetnoj inteligenciji koji odgovara na pitanja vezana uz glazbu Ivana Matetića Ronjgova⁸.

Nakon kratke stanke seminar je nastavljen u drugom dijelu koji je imao zajednički nazivnik – Digitalne vještine i znanja u baštinskom sektoru. Prisutnima su se putem videoveze obratile Peer Boselie i Nina Vogels iz Archive De Domijnen, koje su održale predavanje pod nazivom ‘The DigiPrior and MobiReel Erasmus+’, predstavljajući dva vrlo zanimljiva projekta. DigiPrior⁹ je platforma koja bi trebala baštinskim stručnjacima pomoći pri određivanju prioriteta odabira gradiva za digitalizaciju. Uz pomoć platforme, podataka i indikatora o našem gradivu sustav preporučuje koje gradivo ima prednost pri digitalizaciji. Drugi projekt, MobiReel¹⁰, platforma je za mobilnu i jeftinu digitalizaciju starinskih filmova. Platforma se sastoji od sustava za upravljanje učenjem¹¹ koji sadrži module za vježbu, kratke videotutorijale, primjere s dosadašnjih radionica, testove za samoprocjenu i ostali interaktivni materijal.

Maja Lesinger iz Knjižnice i čitaonice Grada Preloga predstavila je sudjelovanje svoje ustanove u Erasmus+ projektu ADELE. Lesinger je govoreći o projektu objasnila kako Advancing Digital Empowerment of Libraries in Europe (ADELE) ima za cilj odgovoriti na pitanje koristimo li digitalne tehnologije u potpunosti. Projekt nudi besplatan prilagodljiv *web*-alat koji pomaže organizacijama za obrazovanje odraslih da razmisle o tome kako koriste i gdje još mogu integrirati digitalne tehnologije za poboljšanje svojih usluga. Lesinger zaključuje kako bi ovaj alat trebao pomoći organizacijama za neformalno obrazovanje da budu digitalno spremne i okrenute budućnosti.

Vedran Šerbu, koji je zaposlen kao informatičar u Državnom arhivu u Dubrovniku, upoznao je prisutne sa završenim ali i aktualnim digitalizacijskim projektima

7 „Mantinijada Hrvatskoga primorja“ emisija je Hrvatskog radija posvećena specifičnom glazbenom izrazu Hrvatskog primorja i Istre te istražuje glazbeno nasljeđe tog prostora.

8 Ivan Matetić Ronjgov bio je hrvatski skladatelj, melograf i glazbeni pedagog. Najpoznatiji je po tome što je otkrio i teorijski objasnio istarsku ljestvicu.

9 <https://digiprior.eu/>

10 <https://mobireel.eu/>

11 Engl. *Learning management system*

u svojoj ustanovi. Poseban naglasak stavljen je na imperativ digitalizacije arhivskih fondova Dubrovačke Republike koji su u fokusu nakon što je UNESCO uvrstio navedene fondove u registar „Sjećanje svijeta“ u ljeto ove godine. Šerbu je također naglasio izazove koje digitalizacija stavlja pred arhive u smislu ljudskih ali i tehnoloških resursa te zaključuje kako je digitalizacija, koja je još prije nekoliko godina bila skup pojedinačnih projekata, sada postala svakodnevica u baštinskim ustanovama.

Željka Dmitrus Purić, viša arhivistica iz Državnog arhiva u Zagrebu, predstavila je protekle aktivnosti u kojima je sudjelovala institucija iz koje dolazi, a posebno se osvrnula se na projekte iz 2021. Enriching Europeana through citizen science and artificial intelligence – Unlocking the 19th Century i iz 2022. godine – Cultural Heritage and AI. Transcribathon Zagreb. Potom je je upoznala prisutne s načinima korištenja platforme Transcribus¹². Transkribus je platforma bazirana na umjetnoj inteligenciji, a služi za prepoznavanje teksta, transkripciju i pretraživanje povijesnih dokumenata. Purić je naglasila kako je ovaj HTR¹³ model treniran na strukturiranim dokumentima (potrošačke kartice)¹⁴ te je objasnila prednosti i rezultate korištenja platforme i buduće projekte koji se planiraju.

Na kraju ovog dijela seminara, koji se bavio predstavljanjem praktičnih projekata i digitalnih vještina u baštinskim ustanovama, članovi ICARUS Hrvatska Ana Vukadin, Maja Lesinger i Vedran Šerbu nastojali su prenijeti iskustvo koje su stekli na završnoj radionici BoostDigiCulture projekta koja se u lipnju ove godine održala u Portu u Portugalu od 13. do 15. lipnja. Lesinger i Šerbu prisjetili su se kako su na radionici sudjelovali i predstavnici ostalih država partnera te kako su tada sudionici u razgovoru i otvorenoj debati nastojali predočiti s kakvim se izazovima u svojem svakodnevnom radu suočavaju kada je riječ o digitalnim tehnologijama, a tada prisutni voditelji iz partnerskih udruga BoostDigiCulture navedeno su uzeli u obzir pri razvoju posljednje faze projekta – *microlearning* platforme. Lesinger je istaknula kako je sa spomenute radionice u Portugalu praktično primijenila savjet da se na službene stranice Knjižnice i čitaonice Prelog objavi netiketa – skup etičkih pravila za korisnike društvenih mreža koje vodi navedena knjižnica. Šerbu je prezentirao rezultate ankete koji je proveo među djelatnicima Državnog arhiva u Dubrovniku. Anketa je pokazala da su djelatnici vrlo zainteresirani za učenje o digitalnim i informacijskim vještinama, a posebno za sigurnost osobnih podataka, korištenje alata za digitalnu kolaboraciju i vođenje digitalnih zbirki.

Posljednje izlaganje održale su dr. sc. Koraljka Kuzman Šlogar i Anamarija Žugić Borić s Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Kuzman Šlogar je

12 <https://readcoop.eu/transkribus/>

13 Engl. *Hand text recognition*

14 Potrošačke kartice iz fonda HR-DAZG-24 Gradsko poglavarstvo Zagreb.

kao predsjednica udruge DARIAH predstavila protekle i aktivne projekte i alate koje DARIAH razvija. DARIAH je transnacionalna istraživačka organizacija koja promiče i povećava svijest o digitalnoj umjetnosti i humanistici, projektima, alatima i najboljim praksama te se zalaže za otvoren pristup informacijama i slobodno dijeljenje rezultata i inovacija. Predstavljen je projekt DH Registar kao jedinstvena nacionalna platforma osmišljena kako bi se olakšalo stvaranje relevantnih registara za institucije koje djeluju u području humanističkih znanosti, umjetnosti i kulture. Potom je Žugić Borić predstavila drugi aktivni projekt, Tezaurus.hr¹⁵. Ta je platforma zamišljena kao baza podataka za sve rječnike koji se mogu koristiti u različitim domenama (unutar digitalne humanistike i šire). Izlaganje je zaključeno pozivom prisutnima na aktivno uključivanje u navedene projekte.

Na samom se kraju prisutnima još jednom obratila predsjednica udruge ICARUS Hrvatska doc. dr. sc. Vlatka Lemić te predstavila aktualne projekte udruge, pozivajući prisutne da se uključe u projekte kojima je partner ICARUS Hrvatska i tom prilikom posebno izdvojila e-Routes¹⁶ i AToM¹⁷. Time je zaključen vrlo zanimljiv i poučan seminar kojemu je cilj upoznati prisutne s aktivnostima udruge ICARUS Hrvatska s posebnim naglaskom na usavršavanje stručnjaka u kulturi i baštini u području digitalne pismenosti i vještina.

Vedran Šerbu

15 <https://www.tezaurus.hr>

16 E-ROUTES Time travel routes through Europe – <https://e-routes.eu/>

17 Archives and Traces of Migration – <https://projectatom.eu/>